

Theatrum.online

Uč se o divadle
Uč se divadlo
Uč se divadlem

Multimediální učebnice o divadle pro 15 +
pro všechny, které divadlo zajímá.

Materiály, aktivity, podcasty, texty, ukázky
a mnoho dalšího.

T A | J A M U | M U N I
Č R | J A M U | #j a M U N I

Materiál Nástroje k reflexi divadelního zážitku připravily:
Tereza Strmisková, Berit Blumaierová, Kateřina Jebavá
Jazyková redakce: Jitka Šotkovská, Iveta Novotná
Fotografický doprovod z aktivit programu #budJamák
a z inscenací DF JAMU: Dominika Prášková,
Monika Řeháčková, Natálie Divincová
Grafická úprava: Tibor Valter
Vydáno v rámci projektu JAMUNI 2023, náklad 500 ks
Projekt JAMUNI je spolufinancován se státní podporou
Technologické agentury TAČR v rámci programu Ěta.

Jak mluvit o divadle

Nástroje k reflexi
divadelního
zážitku

Obsah

Předpoklady pro reflexi:	2
Otevíráme diskusi...	7
Chci si z divadla NĚCO odnést... Třeba zážitek!	8
Nabídka aktivit	10
Jak to, co jsem viděl na jevišti, pravděpodobně vzniklo?	12
Jak divadlo mluví?	15
Pravidla reflexe	16

Předpoklady pro reflexi:

Nastavit pojmový aparát.

Abychom se mohli o divadle bavit, musíme nejdříve vědět, jak ho co nejkonkrétněji popsat. Jednoduše podané definice základních divadelních pojmů níže, stejně tak otázky a cvičení, která na ně navazují, nebo by jim mohla předcházet, mohou být v diskusi s vašimi studenty*kami podpůrnou strukturou.

Nepředstavujme si žádnou odbornou teatrologickou debatu, cílem diskuse o divadle je reflektovat subjektivní divadelní zážitek. Tím ho prohloubit, posílit divácké sebevědomí a chuť jít někdy do divadla znovu. Není horší otázka, než „Jak se vám divadlo líbilo?“ Diskutujeme spíše o tom, co jsme viděli a prožili nebo jaká jsou východiska našeho vnímání divadelní reality. V čem se naše zážitky lišily? Na čem se shodneme? Proč?

Mít společné paradigma pro diskusi.

Vycházejme z toho, že neexistuje jeden správný výklad divadelního díla, že ve 21. století je divadlo druhem umění, jež nabízí často širokou škálu interpretací a divák*čka není pasivní konzument, ale aktivní tvůrce*kyně svého divadelního zážitku.

Povzbuzujme studující k tomu, aby byli schopni vyjadřovat své (ať už pozitivní, tak nesporně i negativní) emoce, které v nich divadlo vyvolalo. Pátřejme po příčině případné lhostejnosti! Jistě jste se s ní již u některých svých studentů*tek setkali, vezměme ji jako fakt. Ptejme se, co by potřebovali, aby došlo ke změně, jaké by mohlo/mělo divadlo být, o čem by mělo mluvit, aby k němu nebyli lhostejní*é.

Odpovídající čas a prostor.

Možná to zní jako banalita, ale dejte si na povídání o divadle dostatek času. Tak, aby všichni vnímali, že měli prostor se vymluvit.

Dopřejte si ten luxus nechat se v diskusi zavést do slepé uličky a pak z ní společně hledat cestu ven. Zásadní momenty diskuse, klíčové poznatky zkuste někde společně zaznamenat – na balicí papír, na tabuli, abyste viděli, jaké vaše společná reflexe přinesla ovoce. Zkuste prostor, ve kterém diskutujete, přizpůsobit: dát na chvíli ve třídě lavice bokem a vytvořit kruh. Vymezte i čas na warm-up dle vlastního uvážení, připomeňte studentům*kám inscenaci fotografiemi, zkuste zážitek znovu vyvolat například pomocí hudby z představení či několika zásadních replik. Nebo začněte diskusi o jejich vztahu k divadlu obecně.

„Dílna byla úžasná, líbilo se mi navození atmosféry a možnost využití kostýmů. Díky dílně jsme lépe porozuměli charakteru postav.“

(účastnice dílny před představením ve Studiu Marta, 16 let)

Příprava před zhlédnutím představení.

Mnohá česká divadla nabízejí řadu doprovodných programů, které si kladou za cíl diváctvo naladit, uvést je do kontextu inscenace, nechat je identifikovat se se svou diváckou rolí. Tradičními formáty, se kterými se můžeme setkat jsou:

Dramaturgický (lektorský) úvod.

Bezprostředně před představením ve vymezeném prostoru dramaturg*yně seznamuje diváky*čky s kontextem divadelního představení, na které přišli.

Při dramaturgickém úvodu...

„... jsem nejen mediátorem toho, co inscenace znamená, snažím se přistoupit k divákům jako jeden z nich. Vystupuji jako poučenější divák a chci jim nabídnout nástroje ke čtení divadelního představení.“

(Barbora Liška, redaktorka časopisu CEDIT)

„... se nesnažíte nikoho přesvědčit, jak skvělá ta inscenace je, ani se nesnažíte ji nějak vysvětlovat, ale snažíte se otevřít divácké receptory a otevřít cestu diváka k jevištnímu dílu.“

(Marta Ljubková, dramaturgyně Vzletu)

Doprovodný workshop před představením.

Může proběhnout jak bezprostředně před návštěvou divadla například ve zkušebně, tak s určitým časovým předstihem ve školní třídě. Zpravidla je veden divadelním lektorem*kou, nebo umělcem*kyní. Cílem workshopu je uvést do kontextu divadla, navnadit diváky na sledování divadelního představení, posílit sociální vazby ve skupině.

Nekontaktní formáty přípravy.

Na návštěvu divadla se se studenty*kami můžete naladit také po vlastní ose, dobrými pomocníky při tom jsou: divadelní program / trailer / teaser / webová prezentace představení / sociální sítě.

Diskutujte se studujícími:

„Vyhledáváš informace o představení, nebo divadle, do kterého jdeš? Co je podle tebe důležité vědět předem?“

Rozšiřování diváckého zážitku.

HaDivadlo nabízí svému diváctvu před představením na sedadlech malé lístečky s pozdravem a otázkou, úkolem, myšlenkou, které po přečtení mohou v průběhu představení podněcovat divákovu fantazii, vytvářet v něm divácký postoj, zvnitřňovat divácký zážitek – jde o jednu z tvůrčích intervencí divadelní sezóny Nerůst. Vybíráme některé z otázek a podnětů a se svolením HaDivadla předkládáme jako inspiraci k vytvoření vlastních otázek a úkolů.

Odkud přicházíš do divadla? V jaké náladě?

Odnes si některé slovo nebo repliku s sebou...

K dnešnímu představení vybíráš hudbu ty – co by v něm hrálo?

Jak mění tvůj pohled na představení člověk, se kterým tady jsi?

Co dělá tvoje tělo během představení?

Co dělají tvoje ruce během představení?

Zavři během představení na minutu oči a vnímej jenom zvuky.

Jak by ses díval*a na toto představení před pěti lety?

Jak by ses díval*a na dnešní představení jako dítě?

Sleduj slovo „já“.

Divák*čka je aktivní
tvůrce*kyně svého
divadelního
zážitku

Otevíráme diskusi...

Nabídka warm-upu:

Zed' výkřiků

Na balíček papír necháme studující napsat první asociace, jednotlivá slova, či sousloví, která se jim v souvislosti se zhlédnutým představením vybaví. Mohou se také rozhodnout k neverbální reflexi (barvy, kresby či jiné vizuální prostředky, které je napadnou).

Divadlo jako druh umění, divadlo jako socio-kulturní děj

Jak vnímáš divadlo? Jak moc je umělecká realita vzdálená, či blízká našim reálným životům? Dotýká se nás divadlo něčím? Nebo jsme vůči němu lhostejní? Vyhledáváme ho? Z jakých důvodů ano, či ne? Co nás na divadle baví a co nám na něm naopak přijde zbytečné?

Clustering na téma divadlo

„Clustering vychází z dvouminutového vytváření slovních asociací kolem zadaného klíčového slova. Jejich zapisováním vzniká trs, hrozen obrazných asociací. Přitom se náhle vyjeví téma budoucího textu a autor následně zpracovává, doplňuje, spojuje a obměňuje nasbíraný slovní materiál v celý krátký text.“
(Zbyněk Fišer, *Metodický portál rvp.cz*)

Co jsi prožil?

Napiš tři až pět vět, které vystihují tvůj zážitek z divadelního představení. Můžeš použít některá ze slov, která najdeš v clustrech svých asociací.

Chci si z divadla NĚCO odnést...Třeba zážitek!

V následujícím textu jsme se pokusili vysvětlit některé pojmy, oblasti, které pro diskusi se studenty mohou být opěrnými body. Text je psán se snahou co nejjednodušeji, bez přílišné odbornosti, vysvětlit, co pojmy/oblasti znamenají. Záměrně jsou formulovány ve 2. osobě jednotného čísla, aby odkazovaly ke konkrétnímu divadelnímu zážitku studenta.

Zároveň také nabízíme aktivity, které mohou chápání divadelních principů ověřit a zvnitřnit.

Téma – sdělení – poselství

Něco nehmatalného, co si z divadla odnášíš. I kdyby mělo jít o přesvědčení, že už do něj nikdy více nevstoupíš! Nečekej poučení ve dvou větách na závěr, které znáš z bajek. Současné divadlo je hodně různorodé a jen opravdu málokdy nabízí nějaké instantní téma, nebo řešení problému. Naopak je čím dál více běžné, že diváctvo je pobízeno k vlastní interpretaci toho, co vidí. Při divadelním zážitku nejde o předání jednoznačného poselství, ale o cestu k vlastnímu pochopení divadelního příběhu a jazyka. Je to trochu náročnější na přemýšlení, ale stojí to za to!

Katarze

Katarze je něco jako orgasmus v sexu. To prostě chceš. Aby tvůj divadelní zážitek byl tak silný, že tě promění, posune, ovlivní, zaskočí. Jde o prožitek, jehož původem může být: myšlenkový pochod, ke kterému tě divadlo přivede, stejně jako velmi silná a racionálně nevysvětlitelná emoce, kterou díky divadlu pocítíš, ztotožnění s příběhem nebo hlavním hrdinou*kou, či očistné slzy smíchu při komedii. Katarze je prostě vnitřní očista.

Při divadelním zážitku
nejde o předání jednoznačného
poselství, ale o cestu k vlastnímu
pochopení divadelního příběhu
a jazyka.

”

Aby tvůj divadelní
zážitek byl tak silný,
že tě promění.

Nabídka aktivit

Sdílený zážitek

Ještě před tím, než se pustíte do diskuse o tom, co jste viděli na jevišti, zkuste probrat, jak to vypadalo v hledišti:

Jaká tam byla atmosféra?

Jaké byly v průběhu představení divácké reakce / projevy?

Bylo v hledišti plno?

Zkus si představit, jaký bys z představení měl zážitek, kdybys v hledišti seděl sám?

Hledání odpovědí na tyto otázky může být napsáno, řečeno nebo jenom prožito (studující mohou např. se zavřenýma očima poslouchat vámi kladené otázky a zkusit si hlediště znovu vybavit).

Sousloví sám*a divák*čka v hledišti může být také impulsem pro krátké automatické psaní na toto téma.

Rekapitulace příběhu divadla

O čem divadlo bylo? Zkus to vystihnout v jedné větě, souvětí, nebo s určitým omezeným počtem znaků (např. 140 znaků jako post na twitteru), se snahou o co největší objektivitu, nebo se zaměřením na maximální subjektivitu.

Škála v prostoru

Vymezte si v prostoru dva konce škály, mezi nimiž se mohou studující pohybovat podle svých preferencí v závislosti na otázkách nebo tezích, které budete předkládat. Výhodou škály v prostoru oproti té na papíře je, že si nejen definujete svůj vlastní divácký zážitek a názor, ale také je z rozložení skupiny

okamžitě zřetelné, jak představení vnímali i ostatní diváci. Zajímavé je klást doplňující otázky, ptát se po vysvětlení. I studující mohou klást otázky, vytvářet teze, na které ostatní reagují.

Dobře jsem se bavil*a.

Byl jsem dojatý*á.

Nuda.

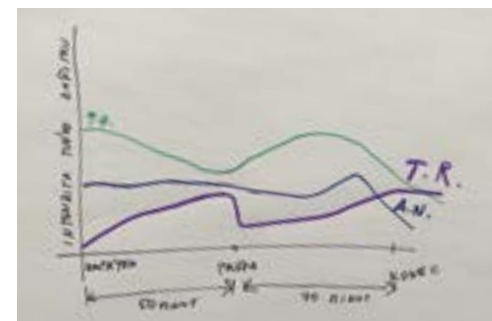
Katarze ano, či ne?

Porozumění ano, či ne?

Individuální graf diváckého zážitku

Najděte 5 zlomových okamžiků představení (buď každý hledá své momenty sám*sama, nebo se v diskusi na těchto zlomových okamžicích zkusíme shodnout). Mohou, ale nemusí kopírovat dějovou linku představení. Tyto momenty si zanepte na **vodorovnou osu grafu**.

Svislá osa grafu může značit pozornost, emoční angažovanost, fyzické napětí, či jakoukoliv další kvalitu diváckého vnímání, kterou se studujícími vyberete nebo vymyslíte. Nakreslete třeba graf své pozornosti v průběhu divadelního představení. Zajímavé bude, když své grafy porovnáte, budete o nich diskutovat, a pak třeba přenesete všechny křivky do jednoho zakreslení.

Jak to, co jsem viděl na jevišti, pravděpodobně vzniklo?

Dramaturg*yně

Dramaturgie je záhadné slovo. Málokterý smrtelník tuší, co dramaturgové*yně dělají. Přitom je dramaturgické oko v divadle tak důležité! Dramaturg*yně úzce spolupracuje s režisérem*kou, společně vymyslí plán toho, jak má budoucí divadlo vypadat. Dramaturg*yně pak upravuje dramatický text (např. „proškrtná“ Shakespeara, když je moc dlouhý). Někteří*ré dramaturgové*yně také sami*y píšou dramatické texty, které se v divadlech uvádějí. (Možná tě taky napadá: Kdo je pak proškrtná, oni*y sami*y?) Dramaturg*yně má veledůležitou roli při procesu divadelního zkoušení – je „prvním“ divákem, dává režisérovi*ce zpětnou vazbu. Diskutuje s ní*m. Je náročným divákem*čkou a má načteno. A když je třeba, průběžně dál dělá rešerše a studuje. Musí být stále v obraze a v dramaturgické formě!

Proč zrovna tenhle titul? Dramaturg*yně je také tím, kdo v divadle vybírá, co se bude v dané sezóně hrát. Proč myslíš, že vybral*a k nastudování zrovna ten titul, který jsi viděl*a nebo o kterém diskutujeme? Má titul vztah k aktuálním společenským tématům a problémům naší doby?

Mluvil se v představení? Jak moc?

Jak na tebe působil text, který zazníval z jeviště?

Byla řeč herců*eček přirozená, nebo na ní bylo něco netypického, nesoučasného, rušivého?

Režisér*ka

Hlavní otázka, kterou si režisér*ka klade, je, jak by divadlo mělo vypadat, aby si z něj diváctvo NĚCO odneslo. V průběhu zkoušení hledá nejpřesvědčivější podobu celého divadelního tvaru, ale i jednotlivých detailních hereckých akcí. Má hlavní (či poslední) slovo, je organizátorem*kou divadelní akce na jevišti. Je v nejbližším kontaktu s herci a herečkami, mluví skrze ně.

Herec*čka

Herec je divadelní kouzelník. Svým pohybem, řečí, prožíváním, interakcí s ostatními i prostorem jeviště a komunikací s publikem vytváří divadelní realitu.

Kdo je v divadle herec*čka si nejspíš dokážeme představit, i přesto nás mohou ve spojitosti s touto profesí napadat různé otázky:

Kde je schována osobnost herce*ečky, když stojí na jevišti?

Nakolik improvizuje a nakolik pouze plní pokyny režiséra*ky?

Jak vnímá publikum, ovlivňuje diváctvo jeho výkon?

Scénograf*ka – Kostýmní výtvarník*ice

Tvoří vizuální složku divadla – prostředí a oděvy, ve kterých se divadlo odehrává – environment divadelní reality. Součástí je i světelný design a používání různých dalších vizuálních efektů (kouř, živly na jevišti atp.).

V některých divadlech může být scénografie minimalistická (např. jedna obyčejná židle), kostýmy realistické, soudobé, takové, že byste je vůbec za kostýmy nepovažovali. Jsou ale i divadla, u nichž je výtvarné pojetí hodně výrazné, upoutá, vytváří atmosféru. Hraje. Dokonce je někdy i samo o sobě tématem. V obou případech by však mělo jít o vzájemnou podporu tvůrčího týmu v tom, aby si diváctvo z divadla NĚCO odneslo...

”
Divadlo můžeme
rozlišovat podle druhu
jazyka, které ke své
komunikaci volí.

Divák*čka

To jsi přece ty! Bez tebe by divadlo nemělo s kým komunikovat! Nebylo by tady a teď! Neexistovalo by! Tvůj divadelní zážitek ale není jenom tvůj – je to zčásti i zážitek herce*čky nebo performer*ky, který*á něco předvádí, nějak komunikuje s publikem. Ty jsi jeho cílem! Ať už to znamená, že se v klidu schováš ve tmě hlediště a budeš vše z tohoto bezpečného odstupů sledovat (jako to známe z velkých kamenných divadel), nebo se staneš součástí divadelního představení... A v dnešní době se neděje zřídka, že diváctvo a jeho reakce je důležitou, ne-li nutnou podmínkou pro to, aby divadlo mohlo začít či pokračovat...

Jak divadlo mluví?

Interpretační a autorské divadlo

Nejde o dva druhy divadla, spíše o dva konce škály, na které se divadlo může pohybovat. Interpretační divadlo se opírá o dramatický text, o text divadelní hry, kterou zkoušením aktualizuje, proměňuje, nevyhnutelně posouvá významy směrem k dnešku. Zajímá nás, jak známou hru různé tvůrčí nebo režijně-dramaturgické kolektivy uchopí: jdeme na Maryšu nebo Hamleta, protože sice známe předlohu, ale jsme zvědaví, jak bude zahraná, tedy jak bude interpretovaná. Naproti tomu autorské pojetí divadla je založeno na maximálním autorském vkladu tvůrčího kolektivu – vlastně v tomto přístupu lze i postrádat jako předlohu dramatický text, autoři*ky si ho prostě vytvoří. Zabývá se často současnými tématy, na která nabízí neotřelý a jedinečný pohled.

Jaké bylo divadlo, které jsi viděl, z pohledu autorství?

Nejde o to přesně identifikovat, kdo jak a co interpretoval, či vytvořil, ale spíše se bavit o autorství v divadle. A není nakonec úplně rovnocenným autorem divadelní divák*čka, který*á si to ve své hlavě nějak vyloží, nějak s divadlem komunikuje, nějak na něj reaguje?

Druhy divadla

Činohra mluví činy, slovem a pohybem, nápodobou skutečnosti. Pohybové, taneční nebo fyzické divadlo má jako hlavní prostředek komunikace pohyb. Opera, opereta nebo muzikál komunikuje prostřednictvím hudby, u muzikálu je výraznou složkou taky tanec. Loutkové (nebo objektové) divadlo zase na jevišti ožívuje hmotu, animuje neživé loutky/objekty, využívá výtvarné prvky.

Divadlo můžeme rozlišovat podle druhu jazyka, které ke své komunikaci volí. Současné divadlo je často fúzí různých jazyků. Není tedy cílem diskuze nějak kategorizovat divadlo, ale spíše využít vědomí různých jazyků divadla při jeho popisování.

Pravidla reflexe

Reflexe je pro nás kultivovaný způsob, jakým hodnotíme tvorbu, a tvorbou myslíme každou kreativní činnost. K tomu, aby studenti*ky tvořili vlastní názory a hledali způsob jejich prezentace, potřebují bezpečný prostor, přijetí a důvěru.

Reflektují studenti*ky, ne vyučující.

Pedagogická role je v tuto chvíli vést studující k tomu, aby hledali a verbalizovali svůj vlastní názor. Vyučující se stává moderátorem*kou diskuze, hlavními aktéry*kami jsou studující.

Pozitivní motivace je zásadní.

Hodnocení „dobře“ nebo „špatně“ nám neslouží. Pracujeme s reflexí toho, zda je příběh/situace/proces/text funkční. To znamená, že je srozumitelný a strukturovaný co do formy, co do obsahu zase působivý a uvěřitelný, jinými slovy živý.

Je výhodné začít reflexí pocitů.

Důležité je reflektovat nejen produkt (příběh nebo proces vzniku), ale i to, jak se zúčastnění v průběhu aktivity cítili. Pokud reflexi začneme právě tímto dotazem, dostaneme se rovnou k emocím a prožitkům, které jsou pro naši práci zásadní. Poté můžeme přejít k názorovému hodnocení, ale již bez emocí, protože ty jsme už společně probrali.

V rámci bezpečného prostředí dochází k přijetí názorové různosti.

Důležité je nabídnout studujícím nebo zúčastněným natolik bezpečné nehodnotící prostředí, aby mohli své názory sdílet s ostatními a otevřeli se tak i jejich případné změně.

Za každým názorem stojí jeho odůvodnění.

V rámci diskuzí a reflexí je dobré začít pozitivní zpětnou vazbou a vedeme studující k tomu, že názory typu „líbí–nelíbí“ nebo „souhlasím–nesouhlasím“ jsou také relevantní, ale k rozvoji schopnosti argumentace a porozumění potřebujeme jít hlouběji. Za každým názorem tedy zkusíme najít jeho důvod. Sdílení těchto důvodů vede k další diskuzi a otevírá cestu k otevřenému myšlení a přijetí názorů ostatních, stejně tak k zamyšlení se nad svými názory a k jejich případnému přehodnocení.

Často je také výsledkem reflexe poučení

Ke kterému přichází zúčastnění sami, třeba i s odstupem, a může být velmi individuální a osobní. Například pochopí strukturu příběhu – kde ji vidí, co v představení vnímají jako působivé, co v nich budí živé reakce. Mohou si ale i zformulovat jiný názor na určité téma apod. Není proto příliš výhodné na ponaučení tlačit a vyžadovat jej, v rámci procesu má také svůj čas. Může být ale podnětné upozornit na to, že pocity a zážitky z tvorby v nás zůstávají. Je tedy možné, že si na ně vzpomeneme v úplně jiné situaci, připomenou se nám a budou v nás dále pracovat. Pokud se tak ale nestane, není to chyba nebo nedostatek. **V každém z nás se prožitky z tvorby projevují s různou působností a intenzitou.**

